

Боднарук Олена Володимирівна,
начальник відділу міжнародного співробітництва
Науково-методичного центру координації закладів ППО,
регіональних та міжнародних зв'язків
Університету менеджменту освіти НАПН України,
старший викладач кафедри загальної
та практичної психології
Інституту менеджменту
та психології УМО НАПН України

Дослідження організаційно-професійних чинників формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладах

У статті представлені результати дослідження організаційно-професійних чинників формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: психологічні поняття, особливості засвоєння психологічних знань, рівні володіння психологічними поняттями, організаційно-професійні чинники.

Researching of organizational and professional factors of forming the system of basic psychological concepts by the students of higher educational institutions

The results of the study of organizational and professional factors of forming the system of basic psychological concepts by high school students.

Keywords: psychological concepts, especially psychological assimilation of knowledge, level of psychological concepts, organizational and professional factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Безпосередні спостереження і експериментальні дослідження, що проводяться в самих різних областях, знов і знов свідчать про необхідність

широкої пропаганди психологічних знань і створення реальних дієвих систем оволодіння ними. Мільйони людей самого різного віку могли б бути значно щасливішими і ефективнішими в навчанні, в роботі, в спілкуванні, якби розуміли психологічну суть тих подій, учасниками і активно дійовими особами яких вони є [9].

Психологія як наука, яка посідає ключову позицію в системі наук про людину (згідно з класифікацією наук, що розроблена Б.Г. Ананьєвим [2], Б.М. Кедровим [5], Ж. Піаже [7]) повинна стати пріоритетною у освітньому процесі ВНЗ.

У багатьох дослідженнях стосовно сформованості психологічних знань встановлено, що більшість студентів не задоволені своєю психологічною підготовкою [11; 6; 1; 3; 8]. Значна частина студентів (42,6%) не уявляють або слабо уявляють роль у їх професійній підготовці окремих навчальних дисциплін, у тому числі психологічного циклу, не виділяють у їх змісті професійного контексту, не сприймають ці навчальні дисципліни як засіб професійної підготовки [10]. У дослідженні [4] на питання анкети: «Які предмети для вашої діяльності найбільш важливі?», студенти 4-го курсу у своїх відповідях надали переваги методикам викладання навчальних предметів (57,8% відповідей), а психології – лише 28,9%. В іншому дослідженні [9] студенти декількох ВНЗ оцінили психологію як професійно необхідну дисципліну у діапазоні 3-3,5 балів (при 5-бальній градації оцінок), тоді як середні бали склали 4-4,5 бала. Всі ці данні не виглядають випадковими, оскільки отримані різними дослідниками у результаті опитування студентів різних інститутів України.

Метою даної статті є представити результати дослідження організаційно-професійних чинників формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

На нашу думку, дослідження чинників, які впливають на процес формування системи базових психологічних понять у студентів вищих навчальних закладах є дуже актуальним. Для того, щоб більше детально вивчити це питання, нами було проведено дослідження, в рамках якого було виявлено особливості процесу формування психологічних знань залежно від ряду організаційно-професійних чинників.

Для діагностики рівня сформованості психологічних понять у студентів була використана анкета авторської розробки з завданнями розповісти про себе і описати свої плани на майбутнє, також дати визначення поняттям з наведеного списку та відповісти на питання як психологічні особливості студента впливають на учбову діяльність, також студентам була надана письмова робота «Труднощі, які виникають при вивченні психології». Для визначення взаємозв'язку між організаційно-професійними чинниками та рівнями формування системи базових психологічних понять був використаний кореляційний та дисперсійний аналіз з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 13.0).

В експерименті брали участь 414 осіб. А саме: студенти факультету менеджменту Європейського університету I-го курсу та II-го курсу (1-го семестру), які не вивчали психологію, та студенти II-го курсу і III-го курсу (2-го семестру), які вивчали психологію як загальноосвітню дисципліну. Також студенти Інституту менеджменту та психології Університету менеджменту освіти, а саме: бакалаври, магістри (1, 2, 3 рік навчання) та абітурієнти.

Таблиця 1

Характеристика складу вибірки

№ з/п	Параметри, за якими було підібрано вибірку	Кількість опитаних (в середньому, у %)
1.	Вищий навчальний заклад	1. УМО НАПН України 57,5 2. Криворізький ДПУ 9,7 3. Європейський університет 25,1

3.	Форма власності ВНЗ	1. Державний ВНЗ 2. Приватний ВНЗ	74,9 25,1
4.	Освіта за порядком	1. Перша освіта 2. Друга освіта	34,8 65,2
5.	Рівень освіти	1. Бакалавр 2. Спеціаліст 3. Магістр	15,7 34,8 49,5
6.	Майбутня спеціальність	1. Психологія 2. Економіка та фінанси 4. Педагогіка	56,5 25,1 18,4

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В процесі проведення експерименту спочатку ми досліджували рівні сформованості психологічних понять.

Було визначено п'ять рівнів сформованості психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів:

1. низький рівень;
2. рівень нижче середнього;
3. середній рівень;
4. рівень вище середнього;
5. високий рівень.

Показником низького рівня сформованості психологічних понять є механічне запам'ятовування. Тобто студенти не можуть пояснити вказане поняття, видає або неупорядочний набір слів, або дає визначення з підручника.

Для другого рівня, сформованості психологічних понять, рівня нижче середнього, ми визначили такий показник - запам'ятовування з первинними ознаками засвоєння. Досліджувані цього рівня можуть допускати неточності у визначенні, але можуть уловити певне смислове значення.

Щодо середнього рівня сформованості психологічних понять, показником є розуміння студентами сенсу вказаного поняття, тобто студенти можуть дати визначення й розкрити його сенс.

Показником рівня вище середнього ми встановили розуміння системи, в якій знаходиться дане поняття. Було встановлено, що студенти даного рівня можуть розкрити поняття у сенсі інших понять, його співвідношення з ними у логічні зв'язки, родо-видові зв'язки та інші.

Характеризуючи високий рівень сформованості психологічних понять у студентів вищих навчальних закладів, ми визначили здатність досліджуваних використовувати психологічні поняття у їхньому повсякденному житті. Взагалі студент цього рівня може коректно використовувати певне психологічне поняття для опису факторів та явищ оточуючого середовища.

Щодо рівнів сформованості системи базових психологічних понять ми отримали такі результати, що переважно студенти (68,6%) мають низький рівень засвоєння психологічних понять, запам'ятовують психологічні поняття механічно, не розуміючи ні сенсу, ні системи, в якій дане поняття займає своє місце та тим паче не використовують психологічні поняття у повсякденному житті. Також можна відмітити, що 20,3 відсоток студентів знаходяться на рівні нижче середнього. Щодо третього рівня сформованості, середнього рівня, ми побачили, що тільки 7,7 відсотки студентів можуть дати визначення поняттю й розкрити його сенс. Тільки 2,2 відсотки студентів використовуючи психологічне поняття розуміють систему складовою якої і є це поняття, тобто мають рівень вищий середнього. Та нажалі тільки 1,2 відсотки студентів мають високий рівень сформованості психологічних понять, використовують психологічні поняття у повсякденному житті.

Визначивши рівні сформованості психологічних понять у студентів було досліджено взаємозв'язок між організаційно-професійними чинниками та рівнями сформованості системи базових психологічних понять. Насамперед було виявлено відмінності у засвоєнні психологічних знань залежно від вищого навчального закладу (табл. 2).

Таблиця 2

**Особливості засвоєння майбутніми фахівцями психологічних
знань залежно від навчального закладу**

ВНЗ	Рівні сформованості психологічних понять (кількість досліджуваних, у %)				
	I Низький	II Нижчий середнього	III Середній	IV Вищий середньо го	V Високий
УМО НАПН України	62,6	22,7	9,2	3,4	2,1
Криворізький ДПУ	62,5	27,5	10,0	-	-
Європейський університет	84,6	11,5	2,9	1,0	-

Як видно з табл. 2, нами було виявлено, що в Університеті менеджменту освіти НАПН України 2,1% досліджуваних мають V рівень володіння психологічними поняттями, тобто використовують їх у повсякденному житті (високий рівень), та 3,4% досліджуваних мають IV рівень, рівень вище середнього, використовують психологічні поняття розуміють систему відмінно від інших ВНЗ. Так в Європейському університеті тільки 1% досліджуваних знаходиться на IV рівні, а більшість 84,6% у Європейському університеті та 62,5% у Криворізькому ДПУ мають I рівень володіння психологічними поняттями, низький рівень.

Також нами відмічені відмінності у засвоєнні психологічних знань відповідно до форми власності вищого навчального закладу (табл. 3).

Таблиця 3

**Особливості засвоєння майбутніми фахівцями психологічних
знань залежно від форми власності навчального закладу**

Форма власності ВНЗ	Рівні сформованості психологічних понять (кількість досліджуваних, у %)				
	I Низький	II Нижчий середнього	III Середній	IV Вищий середньо	V Високий

				го	
Державний ВНЗ	63,2	23,2	9,4	2,6	1,6
Приватний ВНЗ	84,6	11,5	2,9	1,0	-

З таблиці видно, що рівень знань вищий у студентів вищого навчального закладу державної форми власності. Тобто, щодо рівнів сформованості психологічних понять, ми бачимо, що більший відсоток студентів мають низький рівень (механічне запам'ятовування) у приватному ВНЗ, але на всіх інших рівнях більший відсоток у державному ВНЗ: рівень нижчий середнього – 23,2%; середній рівень – 9,4%; рівень вищий середнього – 2,6%; високий рівень – 1,6%. Тоді коли у приватному ВНЗ немає таких студентів, які мають високий рівень, використовують психологічні поняття у повсякденному житті, а на IV рівні – 1% досліджуваних, на III – 2,9%, на II – 11,5%.

Також було проаналізовано залежність рівнів сформованості психологічних понять від того, яка у досліджуваних освіта за порядком перша, або друга. В результаті аналізу зроблено висновок, що дійсно студенти з другою освітою краще володіють психологічними знаннями, ніж студенти з першою освітою (табл. 4).

Таблиця 4

**Особливості засвоєння майбутніми фахівцями психологічних
знань залежно від освітою за порядком**

Освіта	Рівні сформованості психологічних понять (кількість досліджуваних, у %)				
	I Низький	II Нижчий середнього	III Середній	IV Вищий середньо го	V Високий
Перша	78,5	16,0	4,9	2,7	-

Друга	63,3	22,6	9,3	3,0	1,9
-------	------	------	-----	-----	-----

Як видно з табл. 5, досліджувані з другою освітою мають набагато більші показники: 1,9% мають високий рівень володіння психологічними поняттями, 3,0% мають рівень вищий середнього, 9,3% досліджуваних мають середній рівень, 22,6% студентів – рівень нижчий середнього та 63,3% досліджуваних – низький рівень володіння психологічними поняттями. Так як досліджувані з першою освітою не використовують психологічні поняття у повсякденному житті, не мають високого рівня, тільки 2,7% досліджуваних мають IV рівень володіння психологічними поняттями (розуміють систему), 4,9% – III рівень (розуміють сенс понять), 16% – II рівень (запам'ятовування з первинними ознаками засвоєння) та аж 78,5% досліджуваних механічно запам'ятовують психологічні поняття, мають низький рівень.

Виходячи з припущення та вже маючи докази (табл. 4) того, що освіта за порядком має вплив на засвоєння психологічних знань, ми вирішили вивчити особливості засвоєння понять залежно від рівня освіти (табл. 5).

Таблиця 5

Особливості засвоєння майбутніми фахівцями психологічних знань залежно від рівня освіти

Рівень освіти	Рівні сформованості психологічних понять (кількість досліджуваних, у %)				
	I Низький	II Нижчий середнього	III Середній	IV Вищий середнього	V Високий
Бакалавр	66,2	23,1	7,7	1,5	1,5
Спеціаліст	78,5	16,0	4,9	2,7	-
Магістр	62,4	22,4	9,8	3,4	2,0

Наші припущення підтвердилися, дійсно високий рівень освіти (магістр) має вищий показник: 2,0% – V рівень та 3,4% – IV рівень, тоді коли бакалавр на п'ятому рівні має відсоток 1,5, а спеціаліст п'ятого рівня не мають взагалі, а на четвертому показники: бакалавр – 1,5%, а спеціаліст – 2,7%.

Також було встановлено відмінності у засвоєнні психологічних знань залежно від майбутньої спеціальності (табл. 6).

Таблиця 6

Особливості засвоєння майбутніми фахівцями психологічних знань залежно від спеціальності

Майбутня спеціальність	Рівні володіння психологічними поняттями (кількість досліджуваних, у %)				
	I Низький	II Нижчий середнього	III Середній	IV Вищий середнього	V Високий
Психологія	60,7	24,4	10,3	2,6	2,1
Економіка та фінанси	84,6	11,5	2,9	1,0	-
Педагогіка	71,1	19,7	6,6	2,6	-

Як випливає з даних, наведених у табл. 6, дійсно найкраще володіють психологічними знаннями майбутні психологи ($p < 0.01$). Але, 60,7% майбутніх психологів володіють психологічними поняттями на рівні механічного запам'ятовування (низький рівень), 24,4% – рівень нижчий середнього, 10,3% – середній рівень, 2,6% – рівень вищий середнього, тобто використовуючи психологічні поняття студенти розуміють систему в якій знаходиться поняття та тільки 2,1% психологів використовують психологічні поняття у повсякденному житті, тобто мають високий рівень

володіння психологічними поняттями. Тоді коли майбутні економісти, фінансисти та педагоги не мають п'ятого рівня взагалі, високого рівня сформованості психологічних понять, на четвертому рівні майбутніх економістів та фінансистів 1%, педагогів – 2,6%, середній рівень мають 2,9% майбутніх економістів та фінансистів і 6,6% мають майбутні педагоги, рівень нижчий середнього 11,5% – майбутні економісти та фінансисти, 19,7% – майбутні педагоги, низький рівень тобто механічне засвоєння психологічних знань мають 84,6% майбутніх економістів та фінансистів та 71,1% майбутніх педагогів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи отримані результати, можна сказати, що вирішення проблеми психологічної підготовки студентів залежать від ряду організаційно-професійних чинників. Тому ми вважаємо за доцільне приділити більше уваги умовам викладання та навчальним планам дисциплін психологічного циклу у вищих навчальних закладах приватної форми власності і вищих навчальних закладах у регіонах. Також було б ефективним безперервне проведення моніторингу змін у педагогічних і психологічних технологіях та вимог сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе педагогического образования/ О.А. Абдуллина// Учеб. Пособие. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 139 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания/ Б.Г. Ананьев. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
3. Вершловский С.Г. Профессиональная деятельность молодого учителя: социально-педагогический аспект /Л.Н. Лесохина, Т.В. Шадрина. – М.: Педагогика, 1982. – 145 с.
4. Забулий Н.П. Формирование у студентов положительного отношения к изучению психологии/Забулий Н.П//Применение активных форм и

- методов преподавания психолого-педагогических дисциплин: тезисы докладов науч.-пр. конференции. – Измаил, 1991. – С. 56 - 57.
5. Кедров Б.М. О методологических вопросах психологии/ Б.М. Кедров //Психологический журнал. – 1982. – Т. 3. - № 6. – С. 14 – 21.
 6. Кулюткин Ю.Н. Психологическое знание и учитель/ Ю.Н. Кулюткин// Вопросы психологии. – 1983. - № 3. – С. 51 – 61
 7. Піаже Ж. Психологія: междисциплинарные связи в системе наук/ Ж. Піаже //Вопросы философии. – 1966. - № 1. – С. 57 – 75.
 8. Полякова Т.С. Аналіз затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей/ Т.С. Полякова. – М.: Педагогіка, 1983. – 128 с.
 9. Семиченко В.А. Пути повышения эффективности изучения психологии/ В. А. Семиченко. – К.: «Магістр-S», 1997. – 124 с.
 10. Семиченко В.А. Реалізація принципу цілісності в професійній підготовці майбутніх вчителів (психологічний аспект)/ Я.Я. Болубаш //Вища і середня освіта: наук.-методич. зб. Вип.16.- К.: Вища школа, 1993. – С. 12-16.
 11. Яремчук С.В. Формування професійно-психологічної спрямованості особистості майбутнього вчителя: автореф. дис. канд. психол. наук/ С.В. Яремчик. – К., 1999. – 20 с.